

Forskning om slaveriet ger bränsle åt politisk debatt

Historikern Holger Weiss kom förra våren ut med en bok om Sveriges medverkan i slavhandeln under slutet av 1700- och början av 1800-talet. Den har väckt stort intresse i Sverige.

dessiné par E. Delange.

gravé par J.A. Corbis.

VUE DE LA VILLE GUSTAVIA DANS L'ISLE ST BARTHELEMY.

UTSIGT AF STADEN GUSTAVIA PÅ ÖN ST BARTHELEMY.

Utsikt över staden Gustavia på ön Saint-Barthélemy.

Boken *Slavhandel och slaveri under svensk flagg* har redan sålt slut.
- Som forskare hade jag lyckats identifiera en lucka i den svenska historieskrivningen och det fick positiv genklang i den svenska pressen och bland andra historieforskare, säger **Holger Weiss** som är professor i allmän historia vid Åbo Akademi.

I slutet av 1700-talet ville Sveriges kung Gustav III att Sverige också skulle vara en kolonialmakt. År 1784 lyckades han förhandla till sig ön Saint-Barthélemy i Västindien av Frankrike. Ön var mycket liten och bergig, bara 25 kvadratkilometer, och lämpade sig inte för plantagejordbruk. Men kungen grundade en frihamn på ön, staden Gustavia, som blev en viktig knutpunkt för slavhandeln till och inom Västindien. Den svenska kronan fick tullintäkter genom handeln. Samtidigt drevs näringarna på ön med slavarbetskraft – på den tiden var det en självklarhet att ett samhälle i Karibien drevs med slavar.

Frihamnen hade sin blomstringstid under revolutions- och Napoleonkrigen från andra hälften av 1790-talet och under brittisk-nordamerikanska kriget då både britternas och fransmännens öar befann sig under handelsblockad. Då var Gustavia den enda hamnen som var öppen för

olika arkiv i Sverige, vilket inte har gjorts tidigare. Det visade sig att det inte går att få något entydigt svar om hur många slavar som kom till ön och hur många som forslades bort. Det källmaterialet finns inte mera.

- Däremot har Victor och jag gått igenom hamnjournalerna och därifrån fått reda på hur stora inkomster den svenska kronan fick in på tullar. Jag vet ändå inte hur stor andel som kom från slavhandel. Men genom svenska kyrkoböcker fick jag uppgifter om hur många slavar svenskarna på ön ägde. Saint-Barthélemy var ett så att säga vanligt slavsamhälle där alla ägde slavar, svenskarna var inget undantag från detta. Tjänstemän, militärer, präster, handelsmän, alla ägde slavar. Ur kyrkoböckerna kan man utläsa att den svenska guvernören ägde 17 slavar och många handelsmän hade också kring 10 slavar.

- Den svenska kronan och svenska handelsmän var väldigt ivriga att ta del i slavhandeln. Här fanns pengar att förtjäna. Att Sverige inte hade så stor roll i slavhandeln berodde mer på att man inte lyckades än att viljan inte skulle ha funnits.

- Den svenska kronan var också väldigt motvillig mot att avskaffa slavhandeln. Det var ett enda velande på 1820- och 30-talet.

Att Sverige inte hade så stor roll i slavhandeln berodde mer på att man inte lyckades än att viljan inte skulle ha funnits.

handel. Men 1815, efter brittisk-nordamerikanska krigets slut öppnade britterna igen sina hamnar för fri handel och då försvann Gustavias trumfkort. När det inte längre var lönsamt att idka handel på ön flyttade det kosmopolitiska handelsborgerskapet till andra öar. Slavhandeln förbjöds kort därefter under påtryckning av britterna och år 1845 röstar Sveriges riksdag igenom en lag för att förbjuda slaveri. Inom loppet av två år blir alla slavar på Saint-Barthélemy friköpta. De lämnar ön eftersom det inte finns något att livnära sig på där. Därför är ön ännu idag en av de få öar i Karibien som är vit. Saint-Barthélemy återgick i fransk ägo år 1878.

Vilken ny kunskap tillför din forskning?

- Det är inte fråga om att man inte skulle ha varit medveten om och insett att Sverige måste ha medverkat i den transatlantiska slavhandeln under den tid som man hade Saint-Barthélemy. Men det fanns inte mera än en from tro om att man måste ha varit med. Ingen hade gått igenom källmaterial.

- Som historiker var nästa steg att ställa frågorna: vad vet vi egentligen? Vad kan man få reda på? Mina kolleger **Fredrik Thomasson** (Uppsala universitet), **Ale Pålsson** (Stockholm universitet), **Victor Wilson** (ÅA) och jag har gått igenom

Vilka politiska implikationer anser du att denna forskning borde ha idag?

- Jo, forskningen har politiska implikationer, men som historiker är jag mycket försiktig att ta ställning. Som privatperson kan jag ha min egen uppfattning. Men det är en aktuell fråga och historikerns uppgift är att ge information om det som hänt i historien, så mycket som man vet.

- De karibiska staternas gemenskap CARICOM väckte frågan om ersättning 2013. Det är en diskussion som är intressant och mycket viktig. Jurister som har satt sig in i frågan är tämligen överens om att kravet inte håller juridiskt. Däremot menar samma jurister att om frågan förs vidare blir det en moralisk fråga. Ännu har de som ställts till svars inte sagt någonting eftersom ersättningskravet också är förknippat med en ursäkt och det vill man inte heller ge. Här kommer frågan upp: hur långt tillbaka i historien kan man gå för att kräva denna typ av ekonomisk kompensation och ursäkt. Hittills är det bara judarna som efter Holocaust retroaktivt fått ekonomisk ersättning och en ursäkt av Tyskland för slavarbete.

- Mellan 2002 och 2003 hölls en FN-konferens i Durban i Sydafrika där denna fråga kom upp. De forna kolonialmakternas entydiga ståndpunkt har varit att ur vår synvinkel idag kan vi beklaga och säga att det här var

moraliskt fel, men att det är svårt att gå tillbaka och ställa människor till svars som inte längre lever och kan ställas till svars. De forna kolonierna håller ändå fast vid kravet på ersättning och ursäkt.

”Inte ens en droppe i havet”

I en snäv bemärkelse hade Sverige bara fyra egna slavskepp, det vill säga att skeppen var utrustade i Sverige och seglade till Afrika för att föra slavar över Atlanten. Det var inte heller svenska kronans skepp utan det handlade om privata initiativ och företag. Men fler slavskepp seglade under svensk flagg under i alla fall under någon del av resan. I sin recension av boken (SvD, 24.9.2016) skriver historikern **Dick Harrison** att: ”den svenska slavhandeln under epoken inte ens var en droppe i havet jämfört med de brott mot mänskligheten som ägde rum på brittiska, franska, portugisiska, nederländska och danska skepp.” Men fortsätter med att konstatera svenskarnas inblandning trots detta inte är ointressant.

– Vad är tillräckligt? Egentligen räcker det med bara ett skepp. Egentligen räcker intentionen att man vill vara med, säger Weiss. Det handlar om ett problematiskt förhållande i hela västvärlden under denna tid till människor av annan hudfärg eller med annan religion. Svenskarna var lika goda kålsupare som alla andra.

Weiss påpekar också att om man ser till den stora bilden är ingen oskyldig.

– Har du ett sockerbruk i slutet av 1700-talet betyder det att råsockret har producerats av slavar. Finland hade två sockerbruk, ett i Åbo och ett i Borgå. Sedan kan man fråga sig: när Finlayson öppnade sin manufaktur i Tammerfors på 1820-talet, varifrån kom bomullen? Antagligen huvudsakligen från Sydstaterna vilket betyder att den var slavproducerad. Och så kan man fortsätta.

– Det var en ögonöppnare för mig när vi var på seminarieresa hos historikerna i Göteborg och besökte Marks härad söder om Göteborg som är känd för sin hemmavävnadsindustri som kollapsade på 1860-talet. Kollapsen berodde på att när slaveriet avskaffats i USA

hugga i och fortsätta gå igenom kyrkoböcker, testamenten, bouppteckningar och myndighetshandlingar ända fram till 1847.

Varför är din forskning viktig?

– För det första är det bra att veta vad Sverige kan ha varit insyltat i, nu när CARICOM skickat krav på ersättning och ursäkt också till den svenska regeringen. Det räcker

Bondevälståndet på denna ort i Sverige hängde helt och hållet ihop med slavarbete på andra sidan Atlanten.

kom det inte längre in billig slavproducerad bomull. Så bondevälståndet på denna ort i Sverige hängde helt och hållet ihop med slavarbete på andra sidan Atlanten. Denna koppling har inte gjorts tidigare. Kollapsen inom textilindustrin har nog kopplats ihop med amerikanska inbördeskriget men inte med frågan om vem som producerade råbomullen.

Vad finns kvar att forska om gällande detta kapitel i Sveriges historia?

– Jag har främst analyserat källmaterial från tiden mellan 1800 och 1815, då verksamheten på Saint-Barthélemy var som intensivast. Så om man vill göra en systematisk studie om slaveriet på ön från början till slut är det bara att

inte med att man för säkerhets skull ber om ursäkt om man inte vet vad man ber om ursäkt för eller uttalar sig om.

– För det andra så räcker det inte heller att behandla slavhandeln och slaveriet som en fotnot i den svenska historien, vilket den säkert är i just den svenska historien. Om man vänder på steken och tar ett transhistoriskt perspektiv så är det en intressant och viktig fråga framför allt där slaveriet pågick. Då ser man interaktionen och kopplingarna. Sverige kan inte hoppas på att vara någonstans i periferin, man var kanske med i trettioåriga kriget, men annars så att säga hållit sig lugn. Den självbild som håller inte helt. Frågan är mera komplicerad.

Text och bild: Emma Strömberg